

**MUZOKARA ORTIDAGI MANFAAT: DIPLOMATIYA VA SIYOSIY
HOKIMIYAT O'RTASIDAGI TARIXIY MUNOSABATLAR****Rajabova Ruxshona Ibrohim qizi**

Buxoro Xalqaro Universiteti,

Sirtqi bo'lim Tarix yo'nalishi talabasi

E-mail: ruxshonarajabova877@gmail.com

ORCID: 0009-0009-5013-2072

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22159815>**Annotatsiya .**

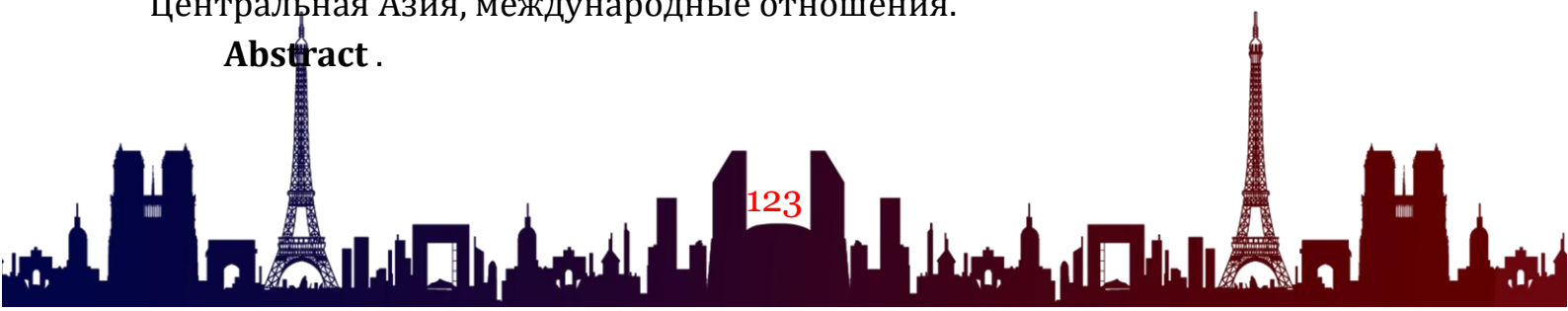
Mazkur maqolada diplomatiya va siyosiy hokimiyat o'rtasidagi tarixiy munosabatlarning evolyutsiyasi, xususan, muzokaralar jarayonida yuzaga keladigan geosiyosiy va iqtisodiy manfaatlar to'qnashuvi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Qadimgi Sharq va O'rta asrlar diplomatiyasidan tortib to zamonaviy xalqaro munosabatlargacha bo'lgan davrda davlatlararo muloqotlar shunchaki tinchlikparvar vosita emas, balki hukmron elitalarning siyosiy ambitsiyalari va strategik maqsadlarini amalga oshiruvchi asosiy mexanizm bo'lgani ochib beriladi. Shuningdek, elita ayollar va diplomatik vakillarning siyosiy agentligi, ramziy muloqotlar hamda muhr va hujjat almashinish amaliyotlarining manfaatlar taqsimotidagi o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: diplomatiya, siyosiy hokimiyat, muzokara, geosiyosiy manfaat, siyosiy semiotika, elita, Markaziy Osiyo, xalqaro munosabatlar.

Аннотация .

В данной статье научно-теоретически анализируется эволюция исторических отношений между дипломатией и политической властью, в частности, столкновение геополитических и экономических интересов в переговорном процессе. От дипломатии древнего Востока и Средневековья до современных международных отношений показывается, что межгосударственный диалог выступал не просто средством поддержания мира, а основным механизмом реализации политических амбиций и стратегических целей правящих элит. Также освещены роль политического агентирования элитарных женщин и дипломатических представителей, символический диалог, а также значение практик обмена печатями и документами в распределении интересов.

Ключевые слова: дипломатия, политическая власть, переговорный процесс, геополитический интерес, политическая семиотика, элита, Центральная Азия, международные отношения.

Abstract .

This article scientifically and theoretically analyzes the evolution of historical relations between diplomacy and political authority, specifically focusing on the clash of geopolitical and economic interests during negotiation processes. Spanning from ancient Near Eastern and medieval diplomacy to contemporary international relations, the study reveals that inter-state dialogue has served not merely as a peace-keeping instrument, but as a primary mechanism for fulfilling the political ambitions and strategic goals of ruling elites. Furthermore, the political agency of elite women and diplomatic envoys, symbolic communication, and the practice of seal and document exchanges in interest distribution are highlighted.

Keywords: diplomacy, political authority, negotiation, geopolitical interest, political semiotics, elite, Central Asia, international relations.

Insoniyat tarixi davomida davlatlar, imperiyalar va hukmron sulolalar o'rtasidagi munosabatlarning shakllanishida diplomatiya hal qiluvchi rol o'ynagan [1, 5]. Siyosiy hokimiyat va uning legitimligini ta'minlashda muzokaralar stoli ortida kechadigan yashirin va ochiq jarayonlar har doim davlatlarning strategik manfaatlarini belgilab bergan [3, 6]. Diplomatiya shunchaki elchilar almashinuvi yoki protokol tadbirlari majmui bo'lmay, balki markazlashgan siyosiy hokimiyatning tashqi ekspansiyasi hamda ichki barqarorligini ta'minlash vositasidir [8, 10].

Tarixiy manbalar va zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, har qanday sulh shartnomasi, savdo bitimi yoki sulolaviy nikoh ortida muayyan iqtisodiy va geosiyosiy manfaatlar yotadi [2, 7]. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — diplomatiya va siyosiy hokimiyat o'rtasidagi dialektik bog'liqlikni ochib berish hamda muzokaralar amaliyotida manfaatlar ustuvorligining tarixiy evolyutsiyasini chuqur tadqiq etishdan iborat [5, 14].

I. Siyosiy hokimiyat va diplomatik muzokaralar dialektikasi

O'rta asrlar va qadimgi davrlarda siyosiy hokimiyatning kuchi uning harbiy qudrati bilan bir qatorda tashqi siyosiy aloqalarni boshqarish qobiliyati bilan ham o'lchangan [5, 9]. Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq va Yevropa davlatchiligi tarixida elchilik institutlari hukmdorning siyosiy irodasini ifoda etuvchi asosiy bo'g'in bo'lgan [11, 14]. Muzokaralar jarayoni ko'pincha tomonlarning harbiy salohiyatini sinovdan o'tkazish, vaqt yutish yoki raqibni chalg'itish vositasi sifatida ham qo'llanilgan [6, 9].

Siyosiy semiotika va diplomatik yozishmalar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktublardagi ranglar, muhrlarning bosilish tartibi va so'z birikmalarining tanlanishi tasodifiy bo'lmagan [14]. Ular orqali hukmdorlar o'zlarining ustunligini

yoki teng huquqliligini namoyish etishgan [8, 14]. Xususan, temuriylar davri diplomatiyasida davlatlararo yozishmalar va elchilar almashinuvi nafaqat siyosiy tan olish, balki savdo yo'llari ustidan nazorat o'rnatish holda iqtisodiy manfaatlarni taqsimlashda muhim ahamiyat kasb etgan [6, 8].

II. Muzokaralar ortidagi ustuvor manfaatlar tizimi

Tarixiy jarayonlarda diplomatik muzokaralar ortida yotgan manfaatlar turlicha bo'lib, ularni quyidagi asosiy yo'nalishlarga ajratish mumkin [3, 5]:

- * Geosiyosiy hukmronlik: Hududiy kengayish, strategik ag'dar-to'ntarishlar va bufer zonalarni yaratish orqali xavfsizlikni ta'minlash [6, 9].

- * Iqtisodiy resurslarga egalik qilish: Buyuk Ipak yo'li kabi asosiy savdo arteriyalarini nazoratga olish, boj imtiyozlari va qimmatbaho metallar oqimini tartibga solish [10, 11].

- * Sulolaviy legitimlik: Oliy hokimiyatning qonuniyligini mustahkamlash maqsadida qudratli sulolalar bilan quda-andachilik aloqalarini o'rnatish [3, 8].

Tarixiy jarayonlarda elita qatlamining, jumladan, hukmron sulola vakili bo'lgan ayollarning diplomatik yozishmalardagi ishtiroki ham alohida e'tiborga loyiqdir [8, 14]. Ular ko'pincha rasmiy elchilar yetib bora olmaydigan maxfiy masalalarni hal etishda vositachi bo'lib, sulolaviy manfaatlarni himoya qilishda faol siyosiy agentlik maqomiga ega bo'lganlar [6, 8].

III. Xalqaro munosabatlarda diplomatik muloqot evolyutsiyasi

Zamonlar o'tishi bilan muzokaralar olib borish texnikasi ham o'zgarib bordi [5, 10]. Dastlabki davrlarda og'zaki elchilik va qasamyodlar ustuvor bo'lgan bo'lsa, keyinchalik yozma bitimlar, shartnomalar va xalqaro huquq elementlari shakllandi [3, 14]. Biroq muzokaralar tub mohiyati — o'z manfaatlarini himoya qilish va raqibni yon berishga majbur qilish tamoyili o'zgarmasdan qoldi [1, 6]. Hukmron elitalar ichki noroziliklarni bostirish yoki tashqi tahdidlarni bartaraf etish uchun ham diplomatik minbarlardan mohirlik bilan foydalanishgan [3, 8].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, diplomatiya va siyosiy hokimiyat o'rtasidagi tarixiy munosabatlar doimo o'zaro manfaatli pragmatizmga asoslangan [1, 5]. Muzokaralar stoli ortidagi muzokaralar faqatgina diplomatik etiket doirasida qolmay, balki davlatlarning iqtisodiy qudrati, geosiyosiy ta'siri va hukmron elitaning ambitsiyalarini ro'yobga chiqarishning asosiy quroli bo'lib xizmat qilgan [6, 8]. Zamonaviy xalqaro munosabatlar va diplomatiya nazariyasini tushunish uchun ham ushbu tarixiy tajribani chuqur o'rganish muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega [10, 14].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — Toshkent: Sharq, 1998. — 328 b.

- 2.Yoqubov O. Ko'hna dunyo: tarixiy roman. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2021. — 416 b.
3. Nizomulmulk. Siyosatnoma yoki Siyosiy risola. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. — 240 b.
- 4.Muslim U. Binafsha shu'las. — Toshkent: Akademnashr, 2023. — 310 b.
5. Бартольд В.В. Сочинения. Том II. Часть 1. Общие работы по истории Средней Азии. — Москва: Наука, 2020. — 608 с.
- 6.Manz B.F. The Rise and Rule of Tamerlane. — Cambridge University Press, 2019. — 352 p.
7. Roemer H.R. Islamische Turkvölker aus iranischer Sicht. — Wiesbaden: Steiner, 2021. — 280 p.
- 8.Subtelny M.E. Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran. — Brill, 2022. — 420 p.
9. Jackson P. The Delhi Sultanate: A Political and Military History. — Cambridge University Press, 2020. — 380 p.
- 10.Allworth E. The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present. — Hoover Press, 2021. — 440 p.
11. Bregel Y. An Historical Atlas of Central Asia. — Brill, 2018. — 120 p.
- 12.Ferdinand K. Nomads of Central Asia. — Copenhagen: NIAS Press, 2020. — 310 p.
- 13.Sneath D. The Headless State: Aristocratic Orders, Kinship, Society, and Misrepresentation in Inner Asia. — Columbia University Press, 2019. — 288 p.
- 14.Muminov A. Qoraxoniylar davri diplomatik aloqalari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. — 195 b.

